

Toshkent islom sivilizatsiyasining markaziy o'chogi: tarixiy ildizlar va bugungi kundagi rivojlanish

Yorqinoy Sindarova
Samarqand shahar Ilgor kasbiy mahorat texnikumi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada Toshkent shahrining islom madaniyati va sivilizatsiyasi tarixidagi tutgan orni keng yoritilgan. Shosh vohasidan boshlangan shahar tarixi, arab fathi va islomning tarqalishi, VIII-XII asrlardagi ilmiy-marifiy yuksalish, mashhur allomalar faoliyati, shuningdek, 2007-yilda ISESCO tomonidan Osiyo mintaqasining Islom madaniyati poytaxti maqomiga sazovor bolishi ilmiy-tarixiy manbalar asosida tahlil etilgan.

Kalit sozlar: Toshkent, Shosh, islom madaniyati, Hazrati Imom majmuasi, Qaffol Shoshiy, Usmon Mushafi, ziyorat turizmi, ISESCO, madaniy meros

Tashkent as a Center of Islamic Civilization: Historical Roots and Modern Development

Yarkinoy Sindarova
Samarkand city Advanced vocational technical school

Abstract: This scientific article provides a broad analysis of Tashkent role in the history of Islamic culture and civilization. The article traces the city origins from the ancient Chach oasis, the Arab conquest, the intellectual flourishing of the 8th-12th centuries, contributions of prominent scholars, and the city recognition as the Islamic Cultural Capital of Asia by ISESCO in 2007.

Keywords: Tashkent, Chach, Islamic culture, Hazrat Imam complex, Kaffal Shashi, Uthman Quran, pilgrimage tourism, ISESCO, cultural heritage

Kirish

Tarix sahifalari shuni koysatadiki, ayrim shaharlar nafaqat mazmuriy yoki iqtisodiy markaz, balki ulkan manaviy va ilmiy qadriyatlar toplangan ochoqlarga aylanadi. Toshkent ana shunday shaharlardan biri. Miloddan avvalgi davrlardan boshlab aholi yashab kelgan bu hudud, vaqt otishi bilan Buyuk Ipak yolining eng asosiy kesishuvlaridan biriga aylandi.

Milodiy VIII asrdan boshlab islom dinining hududga kirib kelishi Toshkent tarixida yangi sahifa ochdi. Arab missiyonerlari va olimlari izidan kelgan madaniy tasir shaharni tez orada Movarounnahrning yetakchi ilmiy markazlaridan biriga aylantirdi.

Fiqh, hadis, tafsir, matematika va tibbiyot kabi sohalarda shahardan yetishib chiqqan allomalar oz zamonasining ilmiy yutuqlarini avloddan avlodga yetkazdi.

2007-yilda ISESCO tomonidan berilgan Osiyo mintaqasining Islom madaniyati poytaxti unvoni bu tarixiy haqiqatning rasmiy tan olinishidir. Bugungi kunda Hazrati Imom majmuasi, Usmon Mushafi, Islom sivilizatsiyasi markazi va yirik ziyoratgohlar shaharga hali ham musulmon dunyosining etiborini tortmoqda.

Toshkentning islom madaniyatidagi tarixiy orni

Toshkent vohasi qadim zamonlardan Shosh nomi bilan malum boli, arxeologik qazishmalar bu yerda miloddan avvalgi IV-III asrlarda otroq dehqonchilik madaniyatining mavjud bolganini tasdiqlaydi. Sosoniylar, Sogdlar va Turk xoqonligi davrlarida shahar savdo-hunarmandchilik va mazmuriy markaz sifatida osib bordi.

Milodiy 713-715 yillarda arab qomondonlari tomonidan Shosh fath etilgach, shaharda islom dini tez suratlar bilan tarqala boshladi. IX asrga kelib Toshkent bir necha avlod olimlarni yetishtirib, Movarounnahrning yirik diniy-ilmiy markaziga aylandi.

Ushbu davrning eng yirik namoyandalari orasida Abu Bakr Muhammad ibn Ali Qaffol Shoshiy (904-976) alohida orn tutadi. Shofeiyy fiqhining yetakchi olimlaridan biri bolgan Qaffol Shoshiy oz ilmiy asarlari bilan islom huquqi taraqqiyotiga muhim hissa qoshdi. Bundan tashqari, matematika, astronomiya va tibbiyot sohalarida ham Toshkent nomi dunyoga mashhur olimlar berib bordi.

Islom madaniyati poytaxti maqomi va uning ahamiyati

2007-yil Toshkent tarixida alohida orn tutadigan yil. Islom talim, fan va madaniyat tashkiloti (ISESCO) tomonidan shaharga Osiyo mintaqasining Islom madaniyati poytaxti unvoni berildi. Bu qaror Toshkentning asrlar davomida toplagan madaniy-tarixiy salohiyatini xalqaro miqyosda etiraf etdi.

Mazkur unvon bir qancha muhim natijalarga olib keldi. Birinchidan, shahrning xalqaro ilmiy hamjamiyatdagi obrosi sezilarli darajada kotarildi. Ikkinchidan, qator tarixiy obidalarining restavratsiya ishlarini jadallashtirishga turtki berdi. Uchinchidan, ziyorat va madaniy turizm yonalishida xorijiy tashrif buyuruvchilar soni ortib bordi.

Hazrati Imom majmuasi - tarixiy va manaviy markaz

Toshkentning ruhiy qalbini tashkil etuvchi muqaddas maskani Hazrati Imom majmuasidir. XVI asrdan boshlab shakllanib borgan ushbu memoriy ansambl bugungi kunda Ozbekistonning eng yirik va ahamiyatli diniy markazlaridan biri hisoblanadi.

Majmua tarkibiga bir necha tarixiy va zamonaviy obidalar kiradi. Ularning har biri oz davrining memoriy uslubini aks ettirgan holda butun ansamblning uygun qiyofasini tashkil etadi. Qaffol Shoshiy maqbarasi majmuaning eng qadimiy va muqaddas qismi bolib, allomaning asrlar davomida avlodlar etiborini oziga tortib kelayotgan ilmiy-diniy merosini timsollaydi.

1-jadval

Hazrati Imom majmuasining asosiy obyektlari

Obyekt	Qurilgan davr	Asosiy ahamiyati
Qaffol Shoshiy maqbarasi	XVI asr	Mashhur faqih allomaning dafn joyi
Baroqxon madrasasi	XVI asr	Orta asrlar diniy talim maskani
Moyyi Muborak madrasasi	XVI asr	Usmon Mushafi saqlanadi
Tilla Shayx masjidi	XIX asr	Yirik jome masjid
Hazrati Imom masjidi	XXI asr	Zamonaviy ibodat markazi

Jadval tahlili. Majmua har bir qurilish davrida oziga xos memoriy uslub bilan boyitilib borgan. XVI asrdan XXI asrgacha bolgan zamon oraligini qamrab oluvchi ushbu obidalar yigindisi Toshkentning islomiy ananalarining uzluksiz davom etishini korsatadi.

Usmon Mushafi - islom olamining buyuk yodgorligi

Hazrati Imom majmuasida saqlanayotgan Usmon Mushafi butun musulmon dunyosi uchun nodir ahamiyatga ega bolgan qolyozmadir. Mutaxassislar tomonidan milodiy VII asrning ortalariga, xalifa Usmon ibn Affon (644-656) davriga nisbat beriluvchi bu Quron nusxasi dunyodagi eng qadimiy sahih qolyozma sifatida tan olingan.

Tarixiy malumotlarga kora, qolyozma Samarqand va Toshkentda almashinib turgan, rus mustamlakachiligi davrida esa Sankt-Peterburgga olib ketilgan. Ozbekiston mustaqillikka erishgach, u muzokaralar yoli bilan vataniga qaytarildi va 1924-yildan beri Moyyi Muborak madrasasida saqlanmoqda.

Ozbekiston Islom sivilizatsiyasi markazi

Mustaqillik yillarida Ozbekistonda tarixiy-madaniy merosga nisbatan yangicha yondashuv shakllandi. 2018-yilda Toshkentda Ozbekiston Islom sivilizatsiyasi markazi rasman oz faoliyatini boshladi. Markazning asosiy maqsadi ajdodlar merosi sifatida qoldirilgan qolyozmalar, artefaktlar va ilmiy asarlarni zamonaviy metodlar yordamida orqanish, saqlash va keng auditoriyaga yetkazishdan iborat.

Markaz fondlarida saqlanayotgan minglab qolyozmalar va ularning raqamli nusxalari nafaqat mahalliy, balki xorijlik tadqiqotchilar, talabalar va sayyohlarni ham oziga tortmoqda. Zamonaviy texnologiyalar asosida qurilgan interaktiv ko'zga malar orqali tashrif buyuruvchilar Orta asrlar islom ilmi va sanatining boy olamiga shongiydi.

Ziyorat turizmining rivojlanishi

Songi yillarda Toshkent ziyorat va madaniy turizm sohasida ham muhim ozgarishlarni boshdan kechirmoqda. Hazrati Imom majmuasi, Shayx Hovandi Tohur majmuasi va boshqa tarixiy maskanlar doimiy ravishda minglab musulmon ziyoratchilarini qabul qilmoqda.

2-jadval

Toshkent shahrida turizm rivojlanishining asosiy korsatkichlari (2024-yil)

Korsatkich	Miqdor
Xorijiy turistlar soni	4,05 million kishi

Mahalliy turistlar soni	7,24 million kishi
Turizm sohasidagi daromad	1,49 mlrd AQSh dollari
Yangi qurilgan mehmonxonalar	213 ta
Turistik xizmat korsatuvchi tashkilotlar	2067 ta

Jadval tahlili. Keltirilgan raqamlar Toshkentning xalqaro turizm xaritasida tobora muhimroq orn egallayotganini krsatadi. Xorijiy turistlar sonining ortishi, ayniqsa Fors korfazi mamlakatlaridan va Janubi-Sharqiy Osiyodan kelayotgan ziyoratchilar tufayli yuz bermoqda.

Xulosa

Toshkent tarix va zamonaviylik uygunlashgan noyob shahar. U islom sivilizatsiyasi xazinasiga beqiyos hissa qoshgan allomalar yetishtirib bergan, asrlar mobaynida din, ilm va sanat gullab yashnagan zamin sifatida xalqaro hamjamiyat tomonidan tan olinmoqda.

Hazrati Imom majmuasi va Usmon Mushafi ushbu shaharning ruhiy markazlari bolib, ular Toshkentni nafaqat Ozbekiston poytaxti, balki islom dunyosining muqaddas maskanlaridan biriga aylantiradi. ISESCO tomonidan 2007-yilda berilgan unvon bu tarixiy haqiqatning rasmiy tan olinishi edi.

Bugun Islom sivilizatsiyasi markazining faoliyati, rivojlanayotgan ziyorat turizmi va xalqaro ilmiy hamkorlik Toshkentning ushbu ornini yanada mustahkamlamoqda. Shaharda tarixiy merosni saqlash, ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish va turizm infratuzilmasini rivojlantirish - bu yonalishlarga investitsiya kiritish kelajakda ham Toshkentning jahon islom madaniyatidagi nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi Ozbekiston strategiyasi. Toshkent: Ozbekiston, 2021. 464 b.
2. Ahmedov B. Ozbekiston tarixi manbalari. Toshkent: Oqituvchi, 2016. 320 b.
3. Asqarov A. Ozbekiston xalqlari tarixi. Toshkent: Tafakkur, 2018. 592 b.
4. Ozbekiston Milliy ensiklopediyasi. 10-jild. Toshkent: OzME Davlat ilmiy nashriyoti, 2015. 704 b.
5. Karimov I.A. Yuksak manaviyat - yengilmas kuch. Toshkent: Manaviyat, 2008. 176 b.
6. ISESCO rasmiy materiallari. <https://icesco.org>
7. Ozbekiston Islom sivilizatsiyasi markazi materiallari. <https://cisc.uz>
8. Ozbekiston Respublikasi Turizm qomitasi statistik malumotlari, 2024.
9. Muminov A. Movarounnahrda islom ilmiy ananalar. Toshkent: Fan, 2014. 280 b.
10. Rtveladze E.V. Toshkent: tarix, memorchilik, arxeologiya. Toshkent: Sharq, 2012. 340 b.